

KOVÁCS TÍMEA

Átváltási műveletek (megoldások) az angol–magyar jogi szaknyelvi fordításban

Translation strategies (solutions) adopted in the translation of legal texts from English to Hungarian

The aim of this study is to examine the applicability of grammatical and lexical translation solutions as defined by Kinga Klaudy in the process of translating legal texts of specific genres from English into Hungarian. The study hypothesizes that the implementation of certain translation solutions is activated by the fact that the specific (prescriptive and descriptive) pragmatic-functional meaning of legal texts is expressed by different linguistic means in English and Hungarian. Therefore, in the course of the translation process, through the application of translation solutions, the pragmatic function of the source language text is expressed in the target language text by finding the appropriate linguistic elements with a pragmatic effect equivalent to those adopted in the source language text. In accordance with the classification of translation solutions provided by Kinga Klaudy, such translation solutions can be either grammatical or lexical ones. Nevertheless, the translation solutions implemented in the process of transferring specific linguistic elements with a view to expressing the equivalent pragmatic functions in the source and target language texts cannot be neatly classified as either grammatical or lexical translation solutions. In this study, the author demonstrates through her own examples translation solutions adopted in the translation of legal texts of specific genres from English into Hungarian. Based on such examples, the author attempts to offer an alternative way of classifying these solutions.

Keywords: translation operations, legal texts, typology, functions, pragmatics

Bevezetés

Annak ellenére, hogy a fordítási átváltási műveleteket vagy megoldásokat rengeteg kritika éri, és a számítógépes fordítástámogatási eszközök, a neurális és gépi fordítás térhódításával párhuzamosan csökkenni látszik jelentőségük, az 1950-es évek óta – és napjainkban is – a fordításoktatás fontos részét képezik. Egyes teoretikusok az átváltási megoldások oktatásának fontosságát hangsúlyozzák, arra hivatkozva, hogy azok – a fordítási gyakorlatban felhasználható műveletek bemutatásán kívül – a fordítás során aktiválódott két nyelvi rendszer közötti nyelvi és kulturális interakciók alapos megértését segítik elő. Közéjük tartozik Pym, aki szerint a fordítási műveletek pedagógiai értéke nem is feltétlenül abban rejlik, hogy kész átváltási stratégiákat tanít, hanem sokkal inkább abban, hogy tudatosítja a hallgatókban a folyamatban aktivált két nyelv nyelvi és nem nyelvi dimenzióját és a fordítási műveletek elméleti kategorizálási nehézségeit (Pym – Simón 2014).

A fordítási átváltási műveletek első kidolgozása francia–angol nyelvi viszonylatban Vinay és Darbelnet (1958) nevéhez fűződik. Ugyanabban az évben (1958) jelent meg

Loh rendszere, amely a kínai–angol nyelvpárra vonatkozó fordítási műveleteket kategorizálja. Noha a fenti szerzők egységes – minden nyelvre általánosan használható – műveletek kategóriarendszerét kívánták felállítani, a Pym által végzett kutatások eredményei azt mutatják, hogy kínai nyelvszakos fordító hallgatók Loh tipológiáját, míg az európai nyelveket tanuló hallgatók Vinay tipológiáját részesítették előnyben (Pym – Simón 2014: 13). Fontos megjegyezni, hogy Pym és Simón cikkükben ázsiai és európai nyelvek felosztásában vizsgálták a két műveleti tipológiai rendszert. Érdemes lenne az összehasonlítás indokoltságának szempontjából az „európai” és „ázsiai” nyelvek csoportját pontosítani, hiszen bizonyos ázsiai és európai nyelvek struktúrája akár közelebb is állhat egymáshoz, mint két európaié vagy két ázsiaié (pl. magyar–török vagy magyar–spanyol).

Magyarországon Klaudy Kingának (1997) köszönhető a magyar és indoeurópai nyelvek (pontosabban angol, német, francia és orosz) vonatkozásában kidolgozott átváltási műveletek kategorizálása. Az általa kidolgozott – műfordításból vett és elemzett – példákon alapuló rendszer a mai napig integráns része a magyarországi fordításoktatásnak. Ugyanakkor a szaknyelvi fordításoktatás térhódítása ellenére az egyes szaknyelvi regiszterekre jellemző fordítási átváltási megoldások kidolgozása még várat magára.

A jogi szaknyelvet illetően sok tanulmány, elméleti és gyakorlókönyv készült. Angol–magyar és magyar–angol fordítás szempontjából azonban a jogi szaknyelvi fordításra markánsan jellemző átváltási megoldások összefoglaló elemzése eddig még nem született meg. Fontos ugyanakkor megemlíteni a napjainkban is zajló nagyívű kutatást, amely a magyar jogi szaknyelv átfogó és más szaknyelvektől, illetve a köznyelvtől való eltérő jellemzését (Kurtán 2015: 169), valamint intralingvális megoldások alkalmazásával az egyszerűsítését tűzte ki célul. Intralingvális – jogi szaknyelvi és köznyelvi – párban Dobos Csilla átdolgozta a Klaudy Kinga kategorizálásában megtalálható átváltási megoldásokat, amelyek elősegítik a jogi szaknyelv magyar nyelvű (köznyelvi) értelmezését (2014).

Jelen tanulmány célja saját fordítási példákon keresztül bemutatni a Klaudy Kinga által meghatározott műveletek (grammatikai konkretizálódás és generalizálódás; felbontás és felemelés; összevonás és lesüllyesztés; betoldás; kihagyás; áthelyezés; csere és jelentések konkretizálása és bővítése; összevonása és felbontása; kihagyása és betoldása; áthelyezése; felcserélése; antonim fordítás; teljes átalakítás és kompenzálás) alkalmazásával specifikusan a jogi szaknyelvre az angol–magyar fordítási irányban jellemző átváltási műveleteket.

A jogi szaknyelv rövid jellemzése

A jogi szaknyelvként kategorizált regiszter sokféle szövegtípust vagy műfajt foglal magában¹: ide sorolhatók a magánjogi, társasági jogi, nemzetközi szerződések, törvények, rendeletek, végzések, határozatok stb. A jogi szaknyelvi regiszteren belül még további csoportokba oszthatók a szövegtípusok a téma, az ahhoz tartozó terminológia, a polgári vagy büntetőeljárás szakasza, vagy akár a szöveg alkotója és olvasója

¹ Jelen tanulmányban Gotti (2012) nyomán szinonimaként használom a két fogalmat.

alapján. Általánosságban elmondható, hogy az angol jogi szaknyelvre morfológiai és szintaktikai szinten jellemző az archaikus nyelvhasználat (*shall*), a sokszorosan összetett mondat szerkezet, a kettőzés (*terms and conditions*), a visszautaló kifejezések (*said, foregoing*), a névmási határozók (*thereof*) és az intertextualitás (Balogh 2015: 4).

A magyar jogi szaknyelvre pedig morfológiai és szintaktikai szinten a magas fokú nominalizáció (pl. 'fenyítés', 'kezeség'), a birtokos személyragok nagyarányú előfordulása (pl. 'felelősségét'), az alárendelő mondatok gyakorisága a jellemző (Dobos 2010: 260–261).

A jogi szaknyelv tipologizálásának egyik lehetséges szempontja a terminológia, amelyre jelen tanulmány korlátozott terjedelme miatt részletesen nem tér ki.

A jogi szaknyelvet pragmatikai szinten, azaz a beszélői szándék és a hallgatóra gyakorolt hatás nyelvi eszközei szempontjából is érdemes vizsgálni. A jogi szaknyelv ugyanis tovább tipologizálható, ha az egyes szövegtípusokat pragmatikai funkciójuk szerint csoportosítjuk. Sarcevic (1997) és Kjaer (2000) funkció alapú felosztása nyomán, a jogi szaknyelvi szövegek három csoportba – preskriptív (előíró, rendelkező); preskriptív elemeket is tartalmazó deskriptív (leíró); deskriptív – oszthatók. A két (preskriptív és deskriptív) alapszövegtípus eltérő funkciójának megfelelően, a preskriptív szövegekben a performatívumok, vagyis a cselekvésre felszólító megnyilatkozások, valamint a deklaratív beszédaktusok, míg a deskriptív szövegekben az asszertívumok, a tények objektív és érzelmentes leírására törekvő megnyilatkozások a jellemzők (Austin [1990] és Searle [2000] nyomán).

Jogi szaknyelvi fordítási műveletek

Jelen tanulmány azon a hipotézisen alapul, hogy a jogi szaknyelvi szövegek fordítása során a tipológiai eltérésekből adódó különböző nyelvi (fonológiai, morfológiai, szintaktikai és szöveg) szinteken megjelenő strukturális átváltási megoldásokon kívül a pragmatikai szintű átváltási megoldások – vagyis a jogi szaknyelvre jellemző megnyilatkozások (lokúciók) illukúciós erejét és perlokúciós hatását az adott nyelven megfelelő eszközök aktiválásával kifejező megoldások a legtipikusabbak. Ennek megfelelően jelen tanulmány a jogi szaknyelvi szövegek angol–magyar nyelvirányú fordítása során aktivált – a két nyelv eltérő strukturális és pragmatikai-funkcionális jellemzőiből eredő – átváltási megoldásokat szemlélteti a szerző által kiválasztott szövegekben előforduló megoldások kvantitatív és kvalitatív elemzése alapján. A jogi szaknyelvi szövegek fenti, funkció alapú, csoportosítása nyomán a szerző a tanulmányban megjelenő szövegekben elsősorban az alapján vizsgálja, hogy azok preskriptív és/vagy deskriptív elemeinek fordítása során milyen átváltási műveleteket alkalmazott a fordító. Jelen tanulmány – a jogi szaknyelvi szövegek angol–magyar fordítására jellemző átváltási műveleteket részletesen bemutató és elemző – nagyobb ívű kutatás részét képezi.

A jellemzően preskriptív (előíró, rendelkező) elemeket tartalmazó szövegekben előforduló átváltási megoldások szemléltetésére példaként egy bírósági ítélet szövegrészletének angol–magyar fordítása, illetve egy adásvételi szerződés egy részének/részletének angol–magyar fordítása; a deskriptív szövegek esetében pedig egy tényállás angol–magyar fordítása szolgál. A szerző a kiválasztott szövegekben elvégezte a Klauddy Kinga által meghatározott átváltási megoldásokat, majd azokat számszerűsítette.

Preskriptív elemeket tartalmazó szövegrészlet angol–magyar fordítása

Műfaj: (amerikai) bírósági ítélet
 Forrásnyelvi angol szövegrészlet:

This cause being presented for determination; testimony having been taken before the undersigned Special Magistrate of this Court on February 8, 2016; and the Magistrate having given her oral recommendations; it is this 10th day of February 2016, by the Circuit Court for Montgomery County, Maryland, ADJUDGED, that the Plaintiff, Zsolna Károli, is hereby granted an absolute divorce from the Defendant, Brian Fox²; (415 karakter szóközzel együtt)

Célnyelvi magyar fordítás:

Jelen ügy az alulírott bíró előtt 2016. február 8-án tett vallomás és a bíró szóbeli javaslatai alapján került döntés céljából a Bíróság elé. Ennek alapján Maryland állam, Montgomery megye körzeti Bírósága 2016. február 10. napján meghozta az alábbi JOGERŐS ÍTÉLETET: A felepres KÁROLI Zsolna és az alperes FOX Brian házasságát felbontja. (338 karakter szóközzel együtt).

A következő alpontokban található a fordító által elvégzett átváltási műveletek részletes elemzése és összesítése.

Preskriptív elemeket tartalmazó szövegrészlet fordítása során alkalmazott műveletek

Grammatikai áthelyezés: hangsúlyos rész balra (állítmány) elé helyezése:

This cause being presented for determination; **testimony having been taken before the undersigned Special Magistrate of this Court on February 8, 2016;** it is ...

Jelen ügy **az alulírott bíró előtt 2016. február 8-án tett vallomás és a bíró szóbeli javaslatai alapján** került döntés céljából a Bíróság elé.

Grammatikai csere: analitikus igeneves szerkezet múlt idejű (cselekvő) igére való felcserélése:

This cause **being presented** for determination; testimony having been taken before the undersigned Special Magistrate of this Court on February 8, 2016; ... it is

Jelen ügy az alulírott bíró előtt 2016. február 8-án tett vallomás és a bíró szóbeli javaslatai alapján **került** döntés céljából a Bíróság elé.

Grammatikai felemelés: igeneves szerkezet mondat szintre való emelése:

This cause **being presented** for determination; testimony having been taken before the undersigned Special Magistrate of this Court on February 8, 2016; ... it is

² A példákban minden tulajdonnév a szerző által kitalált név.

Jelen ügy az alulírott bíró előtt 2016. február 8-án tett vallomás és a bíró szóbeli javaslati alapján **került** döntés céljából a Bíróság elé.

Grammatikai csere: folyamatosságot kifejező jelen idejű szenvedő szerkezet múlt idejű igére való felcserélése:

This cause **being presented** for determination; testimony having been taken before the undersigned Special Magistrate of this Court on February 8, 2016; ... **it is**

Jelen ügy az alulírott bíró előtt 2016. február 8-án tett vallomás és a bíró szóbeli javaslati alapján **került** döntés céljából a Bíróság elé.

Grammatikai áthelyezés: bővítmény balra (állítmány) elé helyezése:

This cause being presented for determination; **testimony** having been taken before the **undersigned Special Magistrate of this Court on February 8, 2016;**

Jelen ügy az **alulírott bíró előtt 2016. február 8-án tett vallomás** és a bíró szóbeli javaslati alapján került döntés céljából a Bíróság elé.

Grammatikai felbontás: mondatathárok felbontása (2 példa): Az angol szöveg valójában egyetlen többszörösen összetett mondat, melyet a fordító két magyar mondatra tagolt.

This cause being presented for determination; testimony having been taken before the undersigned Special Magistrate of this Court on February 8, 2016; and the Magistrate having given her oral recommendations; it is this 10th day of February 2016, by the Circuit Court for Montgomery County, Maryland, ADJUDGED, that the Plaintiff, Zsolna Károli, is hereby granted an absolute divorce from the Defendant, Brian Fox;

Jelen ügy az alulírott bíró előtt 2016. február 8-án tett vallomás és a bíró szóbeli javaslati alapján került döntés céljából a Bíróság elé. Ennek alapján Maryland állam, Montgomery megye körzeti Bírósága 2016. február 10. napján meghozta az alábbi JOGERŐS ÍTÉLETET: A felperes KÁROLI Zsolna és az alperes FOX Brian házasságát felbontja.

Grammatikai csere: igeneves tárgyias szerkezet birtokos jelzős szerkezettel való felcserélése:

and the Magistrate having **given her oral recommendations;**

... a bíró **szóbeli javaslati** alapján ...

Grammatikai csere: analitikus befejezett igeneves szerkezet névutóval való felcserélése:

... testimony **having been** taken before the undersigned Special Magistrate of this Court on February 8, 2016; and the Magistrate **having given** her oral recommendations ...

... alulírott bíró előtt 2016. február 8-án tett vallomás és a bíró szóbeli javaslati **alapján**

Grammatikai csere: szenvedő szerkezet cselekvővel való felcserélése (3 *példa*).

- (i) This cause **being presented** for determination;
... **került** döntés céljából ...
- (ii) **it is** this 10th day of February 2016, by the Circuit Court for Montgomery County, Maryland, **ADJUDGED**,
Bírósága 2016. február 10. napján **meghozta az (alábbi JOGERŐS) ÍTÉLETET**
- (iii) that the Plaintiff, Zsolna Károli, **is hereby granted** an absolute divorce from the Defendant, Brian Fox
A felepres KÁROLI Zsolna és az alperes FOX Brian házasságát **felbontja**.

Grammatikai csere: az *it* személytelen alany konstruált alanyra való cserélése

it is this 10th day of February 2016, by the Circuit Court for Montgomery County, Maryland, **ADJUDGED**

Maryland állam, Montgomery megye körzeti Bírósága 2016. február 10. napján meghozta az alábbi JOGERŐS ÍTÉLETET

Jelentés felbontása: (*it is*) *adjudged* szó felbontása:

(it is) ... **ADJUDGED**,

meghozta az alábbi jogerős ítéletet

Jelentés cseréje: angol *divorce* (válás) szó 'házasság-felbontás' szóra történő cseréje. Fontos megjegyezni, hogy a szó alakja mögött álló fogalom azonos az angol és a magyar nyelvben. A fordítás során ugyanakkor az angol köznyelvi kifejezés a magyar nyelvben a szaknyelvi regiszterben használatos kifejezésre cserélődik.

(is hereby granted) an absolute **divorce**

... **házasságát felbontja**

Grammatikai csere: főnévi (résztes eset) szerkezet birtokos szerkezettel való felcserélése:

... the Plaintiff, **Zsolna Károli** is hereby granted an absolute divorce

... a felperes KÁROLI Zsolna és az alperes FOX Brian **házasságát felbontja**

Feltűnő, hogy számszerű szempontból a grammatikai csere (9 művelet), felbontás (2 művelet) és áthelyezés (2 művelet) a legjelentősebb. A lexikai műveletek (jelentés felbontása és cseréje) kevésbé jellemzőek, feltehetően a jogi szaknyelvre jellemző terminológiai kötöttségre való tekintettel.

Grammatikai csere: (4.1.2.); (4.1.4.); (4.1.7.); (4.1.8.); (4.1.9.[3 példa]); (4.1.10.); (4.1.13.) – **9** művelet

Grammatikai felbontás: (4.1.6.[2 példa]) – **2** művelet

Grammatikai áthelyezés: (4.1.1.); (4.1.5.) – **2** művelet

Grammatikai felemelés: (4.1.3.) – **1** művelet

Jelentések felbontása: (4.1.11.) – **1** művelet

Jelentések cseréje: (4.1.12.) – **1** művelet

Érdeemes közelebbről megvizsgálni a fordítási átváltási megoldások közül legnagyobb számban alkalmazott grammatikai cseréket, valamint azok – a két nyelv különbségéből adódó – indokoltságát. A grammatikai cseréket részben az angol és magyar nyelv eltérő jellegéből eredő strukturális különbségek teszik szükségessé. Ilyen csere például az angol analitikus (szenvedő) igeneves szerkezetek magyarban cselekvő igére való cseréje (ld. 4.1.9.), az angol főnévi bővítménnyel ellátott igeneves szerkezet nominális birtokos szerkezetre való cseréje (ld. 4.1.7., 4.1.13.), a befejezettséget kifejező jelen idejű szenvedő szerkezet múlt idejű igére való felcserélése (ld. 4.1.4.), az *it* személytelen alany konstruált alanya való cserélése (ld. 4.1.10.).

Ugyanakkor bizonyos grammatikai cserék – noha a felszíni morfológiai elemekre irányultak – valójában az angol és magyar jogi szaknyelv mélyebb, pragmatikai szinten értelmezhető funkciójára fejtették ki hatásukat. Az angol bírósági ítéletben a preskriptív (előíró, rendelkező) funkciót a felszínen szenvedő szerkezettel megjelenített implicit performatívumokat (*it is adjudged, it is granted*) a magyar fordító a felszínen cselekvő szerkezetté alakított explicit performatívumokra cserélte ('A bíróság elrendeli') (Klaudy–Polcz 2015: 147). Fenti esetekben, noha az elvégzett műveletek grammatikai (morfológiai) szintűek, a kifejtett hatásuk a szöveg mélyebb, pragmatikai szintjén jelentkezik. Jogos-e tehát az ilyen jellegű műveleteket grammatikai műveletként kategorizálni és számszerűsíteni?

A grammatikai cseréket követő leggyakoribb átváltási művelet a felbontás. Fenti példában láttuk, hogy a fordító a többszörösen összetett angol mondatot a magyarban több mondatra tagolta. Érdeemes a grammatikai áthelyezéseket is közelebbről megvizsgálni. E műveletek szükségszerűsége az angol és magyar nyelv szintaktikai különbségeiből adódik. Gyakorlatilag kötelezően elvégzendő műveletnek tekinthető az angol nyelvben a főnevek jobbra ágazóan megjelenő határozói bővítményeinek balra helyezése (ld. 4.1.5.), illetve a réma, a hangsúlyos rész balra (állítmány elé) helyezése (ld. 4.1.1.).

Preskriptív elemeket tartalmazó második szövegrészlet angol–magyar fordítása

Műfaj: adásvételi szerződés (alkalmazandó jog és ítélezési hely) részlet
Forrásnyelvi angol szövegrészlet:

Any action or legal proceeding related to this Agreement shall be adjudicated under the laws and jurisdiction and venue of the Plaintiff. (137 karakter szóközzel együtt)

Célnyelvi magyar fordítás:

Bármely, jelen megállapodáshoz kapcsolódó per vagy jogi eljárás a felperes székhelye szerinti törvény és joghatóság hatálya alá tartozik. (138 karakter szóközzel együtt)

A következő alpontokban található a fordító által elvégzett átváltási műveletek részletes elemzése és összesítése.

Grammatikai áthelyezés: jobbra álló főnévi bővítmények balra helyezése

Any **action or legal proceeding related to**_this Agreement shall be adjudicated under the laws and jurisdiction and venue of the Plaintiff.

Bármely, jelen megállapodáshoz **kapcsolódó per vagy jogi eljárás** a felperes székhelye szerinti törvény és joghatóság hatálya alá tartozik.

Grammatikai csere: szenvedő szerkezet cselekvő igével való felcserélése:

... **shall be adjudicated**

... (hatálya alá) **tartozik**.

Jelentések cseréje: az angol *adjudicated* ('elbíráll') szó magyarban 'tartozik' szóval való felcserélése:

... **shall be adjudicated**

... (hatálya alá) **tartozik**.

Grammatikai csere: prepozíciós főnévi szerkezet ragozott főnévvel való felcserélése:

(related) **to this Agreement**

jelen megállapodáshoz (kapcsolódó)

Grammatikai csere: prepozíciós főnévi szerkezet névutóval ellátott főnévvel való felcserélése:

under the laws and jurisdiction

törvény és joghatóság hatálya **alá** tartozik

Grammatikai csere: archaikus (*shall*) – felszólító módot kifejező – segédigével ellátott igei szerkezet kijelentő módú igével való felcserélése:

... **shall be adjudicated**

... (hatálya alá) **tartozik**

Grammatikai csere: a jelöletlen_birtokos (*of*) szerkezet birtokraggal ellátott főnévvel való felcserélése (2 **példa**):

the laws and jurisdiction and venue **of** the Plaintiff.

a felperes székhelye szerinti törvény és joghatóság hatálya alá tartozik.

A második preskriptív elemeket tartalmazó szövegrészletben is a grammatikai csere (6 művelet) a leggyakoribb, majd ezt követi a grammatikai áthelyezés (1 művelet) és lexikai (jelentés) csere (1 művelet).

Grammatikai csere: (4.2.2.); (4.2.4.); (4.2.5.); (4.2.6.); (4.2.7.[2 db]) – **6** művelet

Grammatikai áthelyezés: (4.2.1.) – **1** művelet

Jelentések cseréje: (4.2.3.) – **1** művelet

Az előző példához hasonlóan a grammatikai cseréket ebben a példában is részben az angol és magyar nyelv eltérő jellegéből eredő strukturális különbségek indokolják. Ilyen csere például az angol analitikus (szenvedő) igeneves szerkezetek magyarban cselekvő igére való cseréje (ld. 4.2.6.), az angol nyelvre jellemző prepozíciós főnévi szerkezetek ragozott főnévvel (4.2.4.) vagy névutóval ellátott főnévvel való felcserélése (4.2.5.), valamint a morfológiailag jelöletlen angol birtokos (*of*) szerkezet birtokraggal ellátott főnévvel való felcserélése (4.2.7.). A 4.2.6. alpontban található példamondatot alaposabban megvizsgálva azt láthatjuk, hogy a felszíni morfológiai elemekre irányuló grammatikai csere (az angol *shall* analitikus szenvedő igei szerkezet helyett cselekvő kijelentő módú ige), az angol és magyar jogi szaknyelv mélyebb, pragmatikai szintjén is kifejti hatását. Az angol jogi szaknyelvben az előíró, rendelkező funkciót a felszínen archaikus felszólító módot kifejező segédigés szerkezettel megjelenített deklaratív beszédaktusokat (Dobos 2015: 215) a magyar fordító a felszínen kijelentő módú igével cserélte fel ('tartozik'). Fenti esetben, noha az elvégzett műveletek grammatikai (morfológiai) szintűek, a kifejtt hatásuk a szöveg mélyebb, pragmatikai szintjén is jelentkezik.

Deskriptív (leíró) elemeket tartalmazó szövegrészlet angol–magyar fordítása

Műfaj: tényállás leírása (jogsegélykérelem része)

Forrásnyelvi angol szövegrészlet:

Unit I of the Board for Investigation of Crimes against Property of the Criminal Police under Uranus County Police Headquarters conducts a pre-trial investigation No. 0 on the grounds of Article 22 (1), Article 182 (2), and Article 198 (1) the Criminal Code of the Republic of Urania (hereinafter referred to as CC) on the basis that on 20 June 2016 ... received a number of reports about the suspicious e-mails received by its clients whereby the clients of the bank had been referred to false websites. (503 karakter szóközzel)

Célnyelvi magyar fordítás:

Az Uránuszi Megyei Rendőrkapitányság Bűnügyi Rendőrség Tulajdonellenes bűncselekmények Nyomozó Irodájának Első számú egysége előzetes nyomozást folytat 0. számon az Urániai Köztársaság Büntető Törvénykönyve 22. § (1) bekezdése, 182. § (2) bekezdése és a 198. § (1) bekezdése alapján, mivel 2016. június 20-án a(z) ... számos jelentést kapott az ügyfeleknek küldött gyanús e-mailekre vonatkozóan, amelyekben a banki ügyfeleket hamis weboldalakra irányították. (457 karakter szóközzel)

A következő alpontokban található a fordító által elvégzett átváltási műveletek összesítése:

Deskriptív elemeket tartalmazó szövegrészlet fordítása során alkalmazott műveletek:

Grammatikai áthelyezés: az angol birtokos *of*-os szerkezetben a birtokokló és a birtoklott főnév áthelyezése (5 példa):

- (i) **Unit I** of the Board for Investigation of Crimes against Property of the Criminal Police under Uranus County Police Headquarters
Az Uránuszi Megyei Rendőrkapitányság Bűnügyi Rendőrség Tulajdonellenes bűncselekmények Nyomozó Irodájának Első számú **egysége**
- (ii) **Article 22 (1) ... , Article 182 (2) ... and Article 198 (1) ...** of the Criminal Code of the Republic of Urania
Az Urániai Köztársaság Büntető Törvénykönyve 22. § (1) **bekezdése ...**, 182. § (2) **bekezdése** és a 198. § (1) **bekezdése ...**
- (iii) **Criminal Code** of the Republic of Urania
Az Urániai Köztársaság **Büntető Törvénykönyve**

Grammatikai csere (betoldás): a jelöletlen_birtokos (of) szerkezet birtokraggal ellátott főnévvel való felcserélése (5 példa):

- (i) **Unit I** of
egysége
- (ii) **Article 22 (1) ..., Article 182 (2) ..., and Article 198 (1) ...** of the Criminal Code of the Republic of Urania
Az Urániai Köztársaság Büntető Törvénykönyve 22. § (1) bekezdése ..., 182. § (2) bekezdése és a 198. § (1) bekezdése ...
- (iii) **Criminal Code** of the Republic of Urania
Az Urániai Köztársaság Büntető Törvénykönyve

Grammatikai csere: az angol prepozíciós szerkezet raggal ellátott főneves szerkezettel való felcserélése (2 példa):

- (i) **on** 20 June 2016 ...
2016. június 20-án
- (ii) referred **to** false websites
a banki ügyfeleket hamis weboldalakra irányították

Grammatikai áthelyezés: angol dátumot kifejező szókapcsolatban a sorszámok sorrendje a magyarban megváltozik:

on 20 June 2016 ...
2016. június 20-án

Grammatikai áthelyezés: főnévi bővítmények balra helyezése (3 példa):

- (i) **Unit I**
Első számú **egysége**
- (ii) No. **0**
0. számon
- (iii) the suspicious **e-mails received** by its clients
az ügyfeleknek **küldött** gyanús **e-mailekre**

Grammatikai áthelyezés: hangsúlyos rész balra (ige elé) helyezése (2 példa):

- (i) **conducts** a pre-trial investigation
előzetes nyomozást **folytat**
- (ii) **received** a number of reports
számos jelentést **kapott**

Grammatikai csere (áthelyezés): angol prepozíciós főnévi szerkezet névutóval ellátott főnévvel való felcserélése és áthelyezése:

- (i) on the grounds of ...
... **alapján**
- (ii) **about** the suspicious e-mails
gyanús e-mailekre **vonatkozik**

Jelentések cseréje: antonim csere: az angol *received* ('kapott') szó magyarban antonim jelentésű 'küldött' szóra való felcserélése:

the suspicious e-mails **received** by its clients
az ügyfeleknek **küldött** gyanús e-mailekre

Grammatikai csere: szenvedő igei szerkezet cselekvőre történő felcserélése:

the clients of the bank **had been referred** to false websites
a banki ügyfeleket hamis weboldalakra **irányították**

Grammatikai generalizálódás (csere): az angol múltbeli előidejűséget kifejező *Past perfect* igei szerkezet múlt idejű szerkezettel való felcserélése:

the clients of the bank **had been referred** to false websites
a banki ügyfeleket hamis weboldalakra **irányították**

Grammatikai betoldás: angol sorszámnevek és dátumot kifejező számok után a magyarban fordításban pontot teszünk (5 példa):

- (i) No. **0**
0. számon
- (ii) on 20 June **2016**
2016. június 20-án
- (iii) Article **22** (1), Article **182** (2), and Article **198** (1) the Criminal Code
Az Urániai Köztársaság Büntető Törvénykönyve **22.** § (1) bekezdése ..., **182.** § (2) bekezdése és a **198.** § (1) bekezdése ...

Grammatikai betoldás (csere): az angolban a morfológiailag jelöletlen tárgy a magyar fordításban 't' tárgyragot kap (3 példa):

- (i) conducts a **pre-trial investigation**
előzetes nyomozást **folytat**

- (ii) **received** a number of reports
számos jelentést kapott
- (iii) the **clients of the bank** had been referred to false websites
a banki ügyfeleket hamis weboldalakra irányították

Grammatikai csere: az angol *of*-os birtokos szerkezet jelzős szerkezetre való felcserélése:

the clients of the bank
a banki ügyfeleket

Grammatikai csere: az angol nyelvben a törvényi hivatkozások és az angol hónap nevek nagybetűvel való jelölését a magyarban kisbetűs írásmódra való cserélése (4 példa):

- (i) **Article** 22 (1) ..., **Article** 182 (2) ..., and **Article** 198 (1) ... of the Criminal Code of the Republic of Urania
Az Urániai Köztársaság Büntető Törvénykönyve 22. § (1) **bekezdése** ..., 182. § (2) **bekezdése** és a 198. § (1) **bekezdése** ...
- (ii) on 20 **June** 2016
2016. **június** 20-án

A deskriptív elemeket tartalmazó szövegrészletben is a grammatikai csere (15 elem) a leggyakoribb, majd ezt követi a grammatikai áthelyezés (11 elem) és a betoldás (10 elem). Grammatikai generalizálódásra és lexikai cserére egy-egy példát láthattunk.

Grammatikai csere: (5.1.2.[5 példa]); (5.1.3.[2 példa]); (5.1.7.[2 példa]); (5.1.9.); (5.1.13.); (5.1.14[4 példa]) – **15** művelet

Grammatikai áthelyezés: (5.1.1.[5 példa]); (5.1.4.); (5.1.5.[3 példa]); (5.1.6.[2 példa]) – **11** művelet

Grammatikai betoldás: (5.1.11.[5 példa]); (5.1.12.[5 példa]) – **10** művelet

Grammatikai generalizálódás: (5.1.10.) – **1** művelet

Lexikai csere: (5.1.8.) – **1** művelet

Az előző példához hasonlóan a grammatikai műveleteket (cseréket, áthelyezéseket és betoldásokat) ebben a szövegrészletben is az angol és magyar nyelv eltérő jellegéből eredő strukturális különbségek indokolják. Ilyen grammatikai csere például az angol analitikus (szenvendő) igeneves szerkezetek magyarban cselekvő igére való cseréje (ld. 5.1.9.), az angol nyelvre jellemző prepozíciós főnévi szerkezetek ragozott főnévvel (ld. 5.1.3.) vagy névutóval ellátott főnévvel való felcserélése (ld. 5.1.7.), valamint a morfológiailag jelöletlen angol birtokos (*of*) szerkezet birtokraggal ellátott főnévvel való felcserélése (ld. 5.1.2.). A második legnagyobb számban előforduló grammatikai művelet az áthelyezés, amelyet szintén az angol és magyar nyelv strukturális különbségei indukálnak. Ilyen áthelyezés például az angol birtokos *of*-os szerkezetekben a birtokos és a birtoklott főnév áthelyezése (ld. 5.1.1.), az angol dátumot kifejező szókapcsolatban a sorszámok áthelyezése (ld. 5.1.4.), főnévi bővítmények balra helyezése (ld. 5.1.5.), hangsúlyos rész (réma) balra (állítmány elé) helyezése (ld. 5.1.6.).

Fontos kiemelni a grammatikai betoldások viszonylag magas előfordulását. Ezeket a műveleteket az angol nyelv morfológiai jelöletlensége és a magyar nyelv gazdag morfológiai jelöltségi rendszere indokolja – például a magyar nyelvben a tárgy kötelező jelöltsége (ld. 5.1.12.) –, vagy az angol sorszámneveket és dátumot jelölő számok után a magyarban kötelező íráselemek (pontok) betoldása (ld. 3.11).

Érdekes ugyanakkor, hogy a preskriptív funkciójú *performatív* és *deklaratív* beszédaktusokat tartalmazó előző két szövegrészlettel szemben a deskriptív jellegű szövegben az *assertív* beszédaktusok pragmatikai szinten való megjelenítése nem igényelt specifikus – a forrás és célnyelv eltérő nyelvi eszközeit aktiváló – átváltási műveletet.

Összegzés

Fentiekben példák segítségével láthattuk, milyen módon aktiválódnak a Klaudy Kinga által meghatározott grammatikai és lexikai átváltási műveletek bizonyos jogi műfajok angolról magyarra történő fordítása során. A preskriptív és deskriptív elemeket tartalmazó szövegekben egyaránt a grammatikai cserék fordultak elő a leggyakrabban. Ezek aktiválását részben a két nyelv eltérő – morfológiai és szintaktikai szinten megjelenő – strukturális különbségei indukálták. Láttuk ugyanakkor, hogy a preskriptív jellegű szövegekben előforduló grammatikai cserék szükségszerűségére az angol és magyar nyelvben eltérő nyelvi eszközökkel megjelenített (performatív és deklaratív) beszédaktusok előfordulása ad magyarázatot. A tanulmányban bemutatott átváltási műveleteket tehát az adott szöveg regiszterére jellemző beszédaktusok sajátosságainak figyelembevételével a nyelvi szinteken kifejtett hatásuk alapján az alábbi módon lehetne kategorizálni:

Pragmatikai szint: grammatikai csere

Szintaktikai szint: grammatikai generalizálódás; grammatikai áthelyezés; grammatikai csere; grammatikai felbontás, grammatikai felemelés

Morfológiai szint: grammatikai csere; grammatikai betoldás (jelöltség)

Lexikai szint: lexikai csere

Felszín: grammatikai betoldás; grammatikai csere

Jelen tanulmány terjedelme és a kutatás korlátai nem tették lehetővé az alap szövegtípushoz tartozó további műfajok vizsgálatát. A tervezett jövőbeni kutatás során feltétlenül szükséges további műfajok és szövegtípusok vizsgálata.

IRODALOM

Austin, J. (1990): *Tetten ért szavak*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Balogh Dorca (2017): A jogi szaknyelvoktatás és a jogi szakfordítóképzés kapcsolódási pontjai. *Modern nyelvoktatás* 23/4, 3–21.

Dobos Csilla (2010): Jogi szaknyelv és szakmai kommunikáció. In: Dobos Csilla (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 257–285.

- Dobos Csilla (2010): Jogi pragmatika. A tárgyalótermi kommunikáció pragmatikai szempontú vizsgálata. In: Szabó Miklós (szerk.) *Nyelvben a jog*. Miskolc: Prudentia Iuris 28., 29–65.
- Dobos Csilla (2014): Lexikai átváltási műveletek a nyelven belüli fordításban. *Alkalmazott Nyelvészeti Közlemények* 9/2., 63–80.
- Dobos Csilla (2015): Nyelven belüli fordítás és tisztességes eljárás. In: Szabó Miklós (szerk.) *A jog nyelvi dimenziója*. Miskolc: Prudentia Iuris 31., 215–227.
- Dróth Júlia (2011): *Fától az erdőt. Kérdések és válaszok a fordítás technikájáról*. Budapest: Magyarországi Fordítóirodák Egyesülete, Fordítói ABC-sorozat, 4. Kötet.
- Heltai Pál (2016): Kontrasztív elemzés a mai nyelvtanulásban és fordításoktatásban. *Modern nyelvoktatás*, 22/1–2., 3–30.
- Gotti, M. (2012): Text and Genre. In: Tiersma P. – Solan L. M. (eds.). 2012. *The Oxford Handbook of Language and Law* 2012. Oxford: Oxford University Press, 52–66.
- Klaudy Kinga (1999): *Bevezetés a fordítás gyakorlatába*. Budapest: Scholastica.
- Klaudy Kinga – Polcz Károly (2015): A pragmatika és fordítástudomány metszéspontján. In: Bárdosi Vilmos (szerk.) *A nyelvi pragmatika kérdései szinkrón és diakrón megközelítésben*. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 143–152.
- Kurtán Zsuzsa (2015): A magyar jogi szaknyelv leírásának kutatási programja. In: Szabó Miklós (szerk.) *A jog nyelvi dimenziója*. Miskolc: Prudentia Iuris 31., 189–203.
- Kjaer, A.L. (2000): On the structure of legal knowledge. The importance of knowing legal rules for understanding legal texts. In: Lundquist L. – Jarvella R. (eds.) *Language, Text, and Knowledge: Mental Models of Expert Communication*, Berlin: De Gruyter, 127–161.
- Loh, D. (1958). *Translation: Its Principles and Techniques*. Peking: Shi dai chu ban she.
- Pym, A. – Torres Simón, E. (2014): The pedagogical value of translation solution types. *Perspectives* 23/1, 89–106.
- Sarcevic, S. (1997): *New approach to legal translation*. The Hague / Boston: Kluwer Law International.
- Searle J. R. (2000): *Elme, nyelv és társadalom*. Budapest: Vince kiadó.
- Vinay, J.P. – Darbelnet, J. (1958): *Stylistique comparée du français et de l'anglais*. Paris: Les éditions Didier.